

DEDE KORKUT METİNLERİ ÜZERİNDE YENİ DÜZELTMELER (3)

The New Corrections on Dede Korkut Manuscripties

*Sadettin ÖZÇELİK**

Özet

Bu makalede, Dede Korkut metinlerinde yanlış okunmuş veya yanlış anlamlandırılmış bazı kelimelerle ilgili yeni düzeltmeler ve bazı tespitler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Yanlış Okumalar, Yanlış Anlamlandırmalar, Düzeltmeler ve Tespitler.

Abstract

In this article, it is discussed that new corrections of some words or structures which were reading or meaning by mistake or wrong in Dede Korkut text.

Key Words: Dede Korkut, Wrong or Missing Word, Correction, Reading and to Give Meaning.

Drs.5a.12 - 5b.3 (ME 6.12 - 7.3) Soylamada sıra yanlışlığı ve eksiklik

“Dizin başup oturanda **helâl** görkli,

Dulumından ağarsa **baba** (13) görkli,

Ağ südin toya emzürse **ana** görkli.

Yanaşup (5b.1) yola girende **çara buğur** görkli.

Sevgili **kardeş** görkli.

Yağal ala (2) év yanında dikilse **gerdek** görkli,

Uzunca **tenefi** görkli. **Oğul** (3) görkli.”

Dede Korkut'taki bazı soylamalarda sıralama yanlışlıkları veya eksiklikler görülür. Yukarıdaki soylamanın dizelerinde de sayılan isimlere dikkat edildiğinde sıralamanın yanlış olduğu ve eksiklikler bulunduğu anlaşılıyor. Soylamada sırasıyla *helâl*, *baba*, *ana*, *buğur*, *kardeş*, *gerdek*, *tenef*, *oğul* anılmaktadır. Bence hem bu sıralamada -buğur (erkek deve) ve oğul kelimelerinin yeri bakımından- bir karışıklık olmuş hem de soylamada unutulmuş veya atlanmış kısımlar bulunmaktadır. Yani, soylama ile ilgili olarak şu sorular sorulabilir: *Buğur*, neden *kardeş* ve *oğul*'dan önce anılmıştır? Aynı şekilde *gerdek*, neden *oğul*'dan önce anılmıştır. Ayrıca, “Sevgili kardeş görkli” ve “Oğul görkli” cümleleri diğerlerine göre çok kısa, eksik ve kopuk ifadeler gibi görünüyor. En azından diğer sayılanlar için birtakım sıfatların kullanılmış olması da bunu gösteriyor. Bu karışıklık ve eksiklikler, anlatıcı ozan(lar)dan kaynaklanmış olmalıdır.

Drs.7a.3 (ME 10.3) **aşanmış-idi, aşanmış(ı)dı, eşenmişidi** → esenmişidi; esen-: gerilmek, uzatılmak, açılmak.

“Ala şayvānı gök yüzine ʎĈĖŪöēÒ

Biñ yérde ipek hālīcesi döşenmişidi.”

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, sozcelik@dicle.edu.tr.

Yukarıdaki ilk cümle, Dresden nüshasında beş yerde geçer. Diğer dört cümle ve kelimenin geçtiği yerdeki yazılışları ise şöyledir:

Drs.35b.1: “Ala śayvan gök yüzine 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿”

Drs.63a.12: “ala śayvan gök yüzine 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿”

Drs.103a.2: “Ala śayvan gök yüzine 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿”

Drs.119b.7: “ala śayvān gök yüzine 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿”

Buna göre, üzerinde durduğumuz kelimenin Dresden nüshasında toplam beş yerde geçtiği ve üç farklı şekilde yazıldığı anlaşılıyor:

1. 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (Drs.7a.3);
2. 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (Drs.35b.1, 63a.12)
3. 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (Drs.103a.2, 119b.7)

Araştırmacılar bu kelimeyi, yazım şekliinden dolayı, farklı farklı okumuş ve anlamlandırmışlardır. Şimdi, araştırmacıların Dresden nüshasında üç ayrı şekilde yazılmış olan bu kelimeyi okuyuşları ve - varsa- tercümelemleri veya verdikleri anlamları ayrı ayrı görelim:

Muharrem Ergin

yazım	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (7a.3)	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (35b.1, 63a.12)	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (103a.2, 119b.7)
okuma	aşanmış-idi		
tercüme	yükselmişti (1975: 8, 53, 96, 159, 185)		
anlam	“aşan-: yükselmek (??)” (DKKII: 21)		

Orhan Şaik Gökyay

yazım	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (7a.3)	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (35b.1, 63a.12)	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (103a.2, 119b.7)
okuma	aşanmışıdı		
tercüme	yükselmişti (1995: 31)	yücelmişti (1995: 55)	şavk vermişti (1995: 82)
			yükselmişti (1995: 121)
			şavk vermişti (1995: 137)
anlam	Sözlükte verilmemiş		

Semih Tezcan

yazım	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (7a.3)	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (35b.1, 63a.12)	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (103a.2)	𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰽𐰾𐰿 (119b.7)
okuma	eşenmişidi	eşenmişidi	eşenmişidi (dipnotta yazım şekline dikkat çekilmiş)	esenmişidi
anlam	“esen- (eşen-? asan? aşan-?) ‘yükselmek’ (?)” (DKON: 408)			

Sadettin Özçelik

yazım	ᲛᲚᲗᲘᲙᲚᲛᲜᲝᲞ (7a.3)	ᲛᲚᲗᲘᲙᲚᲛᲜᲝᲞ (35b.1, 63a.12)	ᲛᲚᲗᲘᲙᲚᲛᲜᲝᲞ (103a.2, 119b.7)
okuma	aşanmışıdı	eşenmişidi	eşenmişidi (dipnotlarda yazım şekline dikkat çekilmiş)

Dresden nüshasında beş yerde geçmiş olan bu kelime, Vatikan nüshasında dört yerde (60b.2, 67b.8, 91b.11, 100a.8) geçer ve ᲛᲚᲗᲘᲙᲚᲛᲜᲝᲞ şeklinde yazılmış olup ilk üç yerde ‘*esenmişidi*’, 100a.8’de ise ‘*esenmişdi*’ okunacak şekilde harekelenmiştir. Şimdi de araştırmacıların, bu kelimeye ait Vatikan nüshasındaki örneklerini okuyuşlarını ve kelimeye verdikleri anlamları görelim:

Semih Tezcan

yazım	ᲛᲚᲗᲘᲙᲚᲛᲜᲝᲞ (60b.2, 67b.8, 91b.11, 100a.8)
okuma	esenmişidi
anlam	“ <i>esen- (eşen-? asan? aşan-?) ‘ yükselmek ’ (?)</i> ” (DKON: 408)

Mustafa S. Kaçalın

yazım	ᲛᲚᲗᲘᲙᲚᲛᲜᲝᲞ (60b.2, 67b.8, 91b.11)	ᲛᲚᲗᲘᲙᲚᲛᲜᲝᲞ (100a.8)
okuma	asanmış-ıdı	asanmışıdı ¹
anlam	“ <i>asan-: (<yas-a-n-) ‘ açılmak, yayılmak ’ TDK: DS: XI, 4192b. S.’daki örnek, anlamlandırmağa bakılırsa yas+a-n- ‘ yaslanmak ’tan gelebilir gözüküyorsa da buradaki yapı buna imkân tanımaz</i> ” (KBO: 147)	

Yukarıdaki bilgiler, kelimenin Dresden nüshasındaki yazım şeklinde tutarsızlık olduğunu, tercüme ve anlamının tespitinde karışıklık bulunduğunu göstermektedir. Bu karışıklıklar içerisinde önce yazım şekillerinden hareketle kelimenin nasıl okunması gerektiği üzerinde durmak gerekir. O halde, Vatikan nüshasındaki tutarlı yazılışından hareketle kelimenin kalın sıradan (*asanmışıdı*) mı ince sıradan (*esenmişidi*) mi okunması gerekir? Kaçalın, kelimeyi kalın sıradan okumayı tercih etmiş “*asan-: (<yas-a-n-) ‘ açılmak, yayılmak ’*” (KBO: 308) şeklinde anlamlandırmıştır. Ancak, aynı kelime için kitabının 147. sayfasında yukarıdaki açıklamayı yapar.

Bence, metinde cümlenin kafiyeli olduğu bir önceki cümlenin sonunda yer alan *döşenmişidi* ve Vatikan nüshasında harekelenişi dikkate alındığında kelimenin *esenmişidi* okunması gerekir. Düşüncemin gerekçeleri:

1. DLT’de *esin-* fiili şöyle geçiyor: “*esin-: Bir şeyi çekmek, germek, uzatmak*”, (DLT 1986: 195). Ayrıca aynı fiil kökünden *esil-*, *esiş-* ve *esit-* kelimelerinin anlamları “*esil-: uzamak, uzatılmak*” (DLT 1986: 194), “*esiş-: İp ve benzeri şeyleri -çekmek, germek, uzatmak-ta yardım ve yarış etmek*” ve “*esit-: uzatmak*” (DLT 1986: 195), şeklinde verilmiştir.

Bu anlamlardan hareketle ‘*sayvan*’ın gerilerek kurulduğu düşünüldüğünde kelimenin geçtiği yerde “*açılmıştı, gerilmişti*” şeklinde tercüme edilmesi metne uygun düşmektedir. Çünkü, *sayvan* direkler üzerine gerilmiş gölgeliktir. Vatikan nüshasında tutarlı ve doğru yazılan bu kelimenin Dresden nüshasındaki yazılışında karışıklık bulunması, yazıcı veya anlatıcıdan kaynaklanmış olmalıdır.

2. Şimdi de *otak*, *çadır*, *günlük*, *ev*, *gerdek*, *mudbak* ve *sayvan* kelimeleri için Dresden nüshasında hangi fiillerin kaç defa kullanıldığını bir tablo üzerinde sayfa ve satır numaralarıyla birlikte görelim:

¹ Her iki okuma şekli, harekeye göre yapılmıştır.

İsim	İsim İçin Kullanılan Fiil ve Geçtiği Yerler		
	dik-	kur-	esen-
otak	8a.13, 38b.11, 40a.5, 62b.9, 63a.10, 72a.1, 78b.9, 96b.11, 113a.12, 137b.2, 149a.7	7a.7, 43a.13, 153b.6	
çadır	9a.5, 65a.12, 90b.7, 91a.6, 97a.9, 102a.11, 132b.10, 144b.9, 145a.1, 145a.13, 147a.12, 148b.11, 153b.6		
günlük	7a.2, 102a.13, 103a.1, 104a.12, 112b.3, 148a.12		
ev	20a.3, 24a.7, 34b.5, 35b.1, 56b.12, 119b.6		
gerdek	5b.2, 46b.6, 46b.7, 96b.12		
mudbak	24a.10		
sayvan	37b.3, 38b.11 ²		7a.3, 35b.1, 63a.12, 103a.2, 119b.7
Toplam	43	3	5

Tablodan çıkan sonuçlar:

2.1. *Otak*, *çadır*, *günlük*, *ev*, *gerdek*, *mudbak* için 43 defa *dik-* fiili kullanılmıştır.

2.2. Ayrıca, *otak* için sadece 3 yerde *kur-* fiili kullanılmıştır.

2.3. *Sayvan* için 5 yerde *esen-* fiili kullanılmıştır.

2.4. *Sayvan* için 2 yerde *dik-* fiili kullanılmıştır. Bunlardan biri *otak* ve *sayvan* için ortak kullanılmıştır.

Sonuç: Dede Korkut'ta *sayvan* için özellikle *esen-* fiili seçilmiş ve kullanılmıştır. Çünkü, *sayvan* diğerlerinden farklı olarak sadece *gölgelik* amacıyla kurulur yani duvarı yoktur. Dolayısıyla *sayvan*la ilgili olarak *açmak* ve *germek* fiilleri öne çıkıyor. Nitekim diğerleri için *dikmek* fiilinin kullanıldığı görülüyor.

3. Dresden nüshasında sin (Ē) yerine yanlışlıkla şın (Ĝ) yazılmış olan başka örnekler vardır:

75a.11: sürer c̄c̄Ÿē

150b.4: sünjümi zūŸŸē

Bu durumda, fiilin Vatikan nüshasında doğru yazıldığı ve harekelendiği kafiyeli olduğu 'döşenmiş idi' fiilinden de anlaşılmaktadır. O halde Dresden nüshasındaki sin'li örneklerin yazılışı doğru, şın'lı yazılmış olan örneklerin yazılışı yanlıştır. Buna göre, 'döşenmiş idi' fiili ile kafiyeli olduğu dikkate alındığında kelimenin '*esenmişidi: gerilmişti, açılmıştı*' okunması ve anlaşılması gerektiği anlaşıyor.

Drs.7a.10 (ME 10.10) **ol-(an)**: bulun-(an, mevcut olan)

"Oğlı olanı ağ otağa, kızını olanı kızıl otağa konduruñ."

Ergin, yukarıdaki cümlede geçen *olan* kelimesini "*ol- olmak*" (DKKII: 232-235) şeklinde işlemiş ve anlam vermiştir. Gökyay, kelimeye "*olmak (türlü yerlerde) olmak, sebep olmak, meydana gelmek, vukubulmak, doğmak*" (DKK: 265) anlamlarını vermiştir.

² Bu örnekte otağ ve sayvanın yüklemi ortaktır: "Çetir[li] otağ, ala sayvan dikdürdi."

Bu anlamların yukarıdaki cümlede kullanılışa uygun düşmediği açıktır. Kelimenin cümledeki sözlük anlamı ‘*bulunmak mevcut olmak*’ olmalıdır. Nitekim, aşağıdaki örneklerde de *olan* fiili, aynı anlamda kullanılmıştır:

Drs.7a.12: “Oğlı kıızı olmayan Allāh teŖālā qarğayubdur”

Drs.8a.3: “Oğlı kıızı olmayan Tanrı teŖālā qarğayubdur”

Drs.8b.2: “oğlı kıızı olmayan kara otağa konduruñ.”

Drs.8b.7: “Oğlı kıızı olmayan Tangrı teŖālā qarğayubdur”

Drs.29a.11: “Hey ana, Ŗarabî atlar olan yêrde, bir kulunı olmazmı olur?”

Drs.29a.12: “Kızıl develer olan yêrde, bir köşegi olmazmı olur?”

Drs.29a.12: “Ağca koyunlar olan yêrde, bir kuzıcağı olmazmı olur?”

Drs.31b.11: “Kara boğa derisinden beşiginüñ yapuğı olan (...) Kara Göne”

Drs.33b.6: “Ol gün cigerinde olan er yigitler belürdi.”

Drs.42a.10, 11: “Oğlı olan evermiş kıızı olan göçürmiş.”

Drs.76b.13: “Kara boğa derisinden beşiginüñ yapuğı olan (...) Kara Göne”

Drs.78a.3: “Ol gün cigerinde olan er yigitler belürdi”

Drs.88b.11: “Kañlı Koca bu başları ve bu cânvarları gördi, başında olan bit ayağına dèrildi.”

Drs.91a.12: “CemiŖ yanında olan kızlar al gèymişleridi”

Drs.101b.4: “şöyle kim başında olan bit ayağına èndi.”

Drs.112a.9: “İki olan birin vèrdi, biri kaldı.”

Drs.113a.7, 8: “Dört oğlı olan birin vèrdi, üç olan birin vèrdi, iki olan birin vèrdi.”

Drs.152a.10: “Hep anda olan begler ağlaşdılar.”

Ayrıca bk. Drs.59a.6, 110b.2 notu.

Drs.10a.10 (ME 16.10) Metinde eksiklik

“Oğlan (8) yumruğıyla boğanuñ alnına kıya tutup çaldı. Boğa götin götin (9) gètdi. Boğa oğlana sürdi gerü geldi. Oğlan, **yene** boğanuñ (10) alnına yumruğıyla kıtı urdı. [...] Oğlan, **bu kıatla** boğanuñ alnına (11) yumruğıni tayadı, sürdi meydānuñ başına çıkardı.”

Yukarıdaki metinde anlatılan olayların akışı ve cümlelerin yüklemeleri incelendiğinde son cümleden önce atlanmış bir kısım olmalıdır. Çünkü, arka arkaya gelen iki cümleden birincisi “Oğlan, **yene...**”, ikincisi “Oğlan, **bu kıatla...**” şeklinde başlıyor. Bu durumda arada atlanmış olan cümlelerin olması gerektiği açıktır. Eksiklik, anlatıcı veya yazıcı ozan(lar)dan kaynaklanmış olmalıdır.

Drs.40b.4-5 (ME 77.4-5) sormak Ŗayb olmasun

“Ammā sormak Ŗayb (5) olmasun, bu otağ kimüñdür? dèdi.”

Bu deyim, Türkiye Türkçesinde de aynı şekilde ve aynı anlamda kullanılmaktadır: “*Densizlik saymazsanız sormak istiyorum, affedersiniz bir şey soracağım*” (Aksoy 1988: 1042). Örnekleriyle Türkçe Sözlük’te deyim için “*Sorulması teklifsizlik sayılan pek de uygun olmayan bir şeyi sormadan önce özür dilemek için kullanılır*” (ÖTS: 2587) şeklinde bilgi verilmiştir. Şu anda, Türkiye Türkçesinde bunun kısaltılmış şekli *sorması ayıp* ve benzer bir şekil olan *söylemesi ayıp* kalıpları da kullanılır.

Drs.54a.6 (ME 104.6) aşup → geçüp

“Mere ozan, karşı yatan kara tağdan aşup

geldüğünde geçdiğünde

Beyrek adlu bir yigide bulışmaduymı?

Faşkun taşkun suları **ÿÿĕÖ aşup** → **ÿÿİŞ** geçüp

geldüğünde geçdiğünde

Beyrek adlu bir yigide bulış[ma]duymı?

Ağır ulu şehirlerden

geldüğünde [geçdiğünde]

Beyrek adlu bir yigide bulışmaduymı?

Mere ozan, gördünise dēgil maña,

Çara başum çurbān olsun, ozan saña!”

Yukarıdaki metinde kelimenin **aşup** okunacak şekilde (ÿÿĕÖ) yazılmış olması yanlıştır; kelime **geçüp** (ÿÿİŞ)olmalıdır. Bu düzeltme ile ilgili gerekçelerim şunlardır:

1. Dede Korkut’un başka yerlerinde geçen metinlerde birer doğal engel olan *dağ* için **aş-**, *su* için **geç-** fiili kullanılır. Örneklerini söz konusu kelimeleri koyu punto ile yazarak sunuyorum:

Drs.39b.6-8: “Çarşı yatan çara çarlı **tağ**lardan **aşar** olsa

Allāh teŖālā senün oğluña aşt vĕrsün!

Çanlu çanlu **şulardan geçĕr** olsa geçüt vĕrsün!”

Drs.43b.9: “Çarşı yatan çara **tağ**unu **aşmağa** gelmişem,

Akın-dılı görklü **şuyu** **geçmege** gelmişem.”

Drs.91b.6: “Çarşı yatan çara **tağ**unu **aşmağa** gelmişem,”

akın-dılı [görklü] **şuyu** **geçmege** gelmişem,”

Drs.95a.8: “Arhu Bĕli Ala **Fağ**ı dünin **aşdu**,

Akındılı [görklü] **şuy**ın dünin **geçdü**”

Drs.95a.12: “Çara çara **tağ**lardan haber **aşa**,

Çanlu çanlu **şulardan haber geçĕ**,”

Drs.121b.3: “Arku Bĕli Ala **Fağ**dan dünin **aşdu**,

akındılı görklü **şudan** dünin **geçdü**,”

Drs.121b.11: “Arku Bĕli Ala **Fağ**dan dünin **aşdum**,

Akındılı görkli **şuyu** dilüp dünin **geçdüm**,”

Drs.124a.6: “Çara çara **tağ**lardan haber **aşmış**,

Çanlu çanlu **şulardan haber geçmiş**.”

Drs.130a.1-2: “çara çara **tağ**lardan haber **aşdı**,

çanlu çanlu **şulardan haber geçdi**,”

Drs.135b.5: “Arku Bĕli Ala **Fağ**dan dünin **aşan** [yigit]

Akındılı görkli **şuyu** dilüp **geçen** [yigit]”

2. Vatikan 78a.5'te de cümlede *su* için, **geç-** fiili kullanılmıştır:

“Taşkun taşkun **şuları geçüp** geldün”

3. Tonyukuk yazıtında da *dağ* için **aş-**, *ırmak* için **geç-** fiilleri kullanılmıştır:

“Altun **yışığ** yolsuzun **aştımız**, irtiş **ögüzüg** keçigsizin **keçtimiz** = Altun dağını yol olmaksızın aşık, İrtiş nehrini geçit olmaksızın geçtik” (Tonyukuk K.11).

Buna göre, anlatıcı veya yazıcı ozanın Drs.54a.6'da *geç-* yerine yanlışlıkla *aş-* fiilini kullandığı anlaşılıyor. Buradaki fiil *geçüp* olmalıdır.

Drs.59a.6, 110b.2 (ME 114.6, 217.2) **olanca**: bütün

“Büy! Deli, boğma çıkaracak, olanca Öaybumuzı [başumuza] kaçdı.”

Drs.110b.2: “Bir şordı, olanca südin aldı.”

Ergin, yukarıdaki iki cümlede geçen *olanca* kelimesini “*ol- olmak*” (DKKII: 232-235) fiilinin altında işlemiş ve ‘*olanca*’ (1971: 88, 170) şeklinde tercüme etmiştir. Gökyay, kelimeye “*olanca, bütün, hep, ne var ne yok*” (DKK: 265) şeklinde anlam vermiş; ‘*olanca*’ (1995: 76, 128) şeklinde tercüme etmiştir.

Bu durumda, tercümede bir sıkıntı yoktur. Ancak, her iki cümleye uygun olan anlam, ‘*mevcut, bütün*’ olmalı ve sözlükte işlenmelidir. Bu düşüncemizi yukarıdaki Drs.7a.10 notundaki örnekler de destekler.

Drs.77b.13 (ME 151.13) Metinde eksiklik

“Arı şudan abdest aldılar,
[ağ alınların yere kodılar],
iki rekÖat namaz kıldılar”

Yukarıdaki cümlede gösterdiğim tamirin başka yerlerde geçen şu kalıp kullanılış örneklerine göre gerekli olduğu anlaşılıyor:

Drs.33b.2-3: “Arı şudan abdest aldılar, ağ alınların yere kodılar, iki rekÖat namāz kıldılar.”

Drs.62a.3: “Kılın Oğuz begleri, arı şudan abdest aldılar, ağ alınların yere kodılar, iki rekÖat namāz kıldılar,”

Drs.68a.4: “Arı [şudan] abdest aldı, ağ alının yere kodı, iki rekÖat namaz kıldı”

Drs.98b.7: “Amennā ve şaddağna, maşşūdumuz Hāğ teÖālā dergāhında hāsıl oldı dēyüp arı şudan abdest aldı, ağ alını yere kodı, iki rekÖat namaz kıldı.”

Drs.92a.11 (ME 180.11) **yırtar** → partar; part-: yere vurup parçalamak.

“Kāfirler eydür: Şimdi yigidi atar yıkar, serer dōĀĎN partar.”

Ergin, yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilen kelimeyi *pırtar* okumuş, dipnotta yazım şekline dikkat çekmiş; söz dizininde anlamını “*pırt-: delmek, delip etini dışarı çıkarmak, sivri bir şeyle (meselâ boynuzla) delik deşik etmek*” (DKKII: 250) diye vermiş; tercümesini ise, “...*delik deşik eder*” (1971: 141) şeklinde yapmıştır.

Gökyay, aynı kelimeyi *yırtar* okuyarak “*yolmak, tırnaklamak, tırnakla çizmek, yaralamak, bölmek, parçalamak, zorla kırmak, zorla koparmak*” (DKK: 312) anlamlarını vermiş ve “...*yırtar*” (1995: 111) şeklinde tercüme etmiştir.

Tezcan'ın kelimeyi okuyuşu, yazdığı nottaki yorumu ve dizindeki açıklamaları ise, birbirine uygun düşmüyor: Tezcan, kelimeyi *yırtar* okumasına karşılık kelimeyle ilgili olarak şu notu yazmıştır: “*Ergin yırtar, Gökyay yırtar. Oysa EDPT 358 bert- ‘to injure, hurt’, sonsesteki t’nin etkisiyle ön sesteki tonsuzlaşma ile pert-!*” (DKON: 248). Tezcan'ın dizinde verdiği notlar ise, şöyledir: “*pert- ‘yaralamak’ (belki: yırt- ‘parçalamak’) (← pirt-)*”; “*pirt- (→ pert- ‘yaralamak’ ya da yırt- ‘parçalamak’)*” (DKON: 417); “*yırt- ‘parçalamak’(?)(← pirt-)*” (DKON: 423).

Ben, kelimeyi Gökyay gibi *yırtar* okumuştum.

Derleme Sözlüğü 3402’de *partmak* fiili, *yere vurup parçalamak* anlamında Denizli Acıpayam’dan “*Karpuzu partta yiyelim*” örnek cümlesiyle derlenmiştir ki bu anlam ve kullanılış metnimize gayet uygun düşüyor. Ayrıca, ADİL 442’de aynı fiil kökünden gelen ‘*partaxlamax*’ için ‘*doğramak*’ anlamı verilmiştir.

Buna göre, metinde d’oĀĀĀÑ şeklinde yazılmış bulunan bu kelimedeki yanlışlık sadece re (ç) yerine ze (d) yazılmış olmasıdır. Kelime, ‘*partar*’ şeklinde okunmalı ‘*yere vurup parçalamak*’ olarak anlaşılmalıdır.

Drs.108a.3 (ME 212.3) **kalın** → kalan begler: Diğer beyler

Bu notta, önce üzerinde duracağım kelimenin araştırmacılar tarafından okunuş şekillerini vermek istiyorum:

Ergin: “Yigenek babası-y-ile görüşti. Andan kalan bigler görüşti.”

Gökyay: “Yegenek babasıyla görüşdü.” (DKK: 103.28)

Tezcan: “Yegenek, babasıyla görüşti, andan kalın begler [ile] görüşti.”

Özçelik: “Yegenek, babasıyla görüşti, andan kalan begler [ile] görüşti.”

Gökyay, cümlenin ikinci kısmını atlamış ve herhangi bir düzeltme yapmamıştır. Ergin, metinde ıĀōş yazılmış olan kelimeyi *kalan* okumuş, Tezcan ise, *kalın* okumayı tercih etmiştir. Sözüün gelişine göre Ergin’in okuyuşunun doğru olduğu anlaşılıyor.

Yukarıdaki metinde, bir savaştan sonra düşman elinden Yegenek’in kurtardığı babası Kazılık Koca ile görüştüğü, ardından diğer beylerin de Kazılık Koca ile görüştikleri anlatılmaktadır. Kelimenin burada *kalın* olma ihtimali çok zayıftır. Çünkü, Dede Korkut’ta *Kalın oğuz begleri* tamlaması geçiyor, fakat *kalın begler* şeklinde bir tamlama hiç geçmiyor. Bu nedenle kelime ‘*kalan: diğer*’ şeklinde okunmalı ve anlaşılmalıdır.

Ben, önceki okuyuşumda kelimeyi kalan okuyan Muharrem Ergin’in haklı olduğunu söylemiş, her iki cümlenin öznesinin Yegenek olduğunu düşünerek Tezcan’ın cümleye yaptığı eklemeyi (ile) doğru bulmuş ve cümlenin “*Yegenek, babasıyla görüşti, sonra diğer beyler ile görüşti.*” şeklinde anlaşılması gerektiğini söylemişim. (Özçelik 2005: 233-234)

Ancak, buradaki iki cümleden birincisinin öznesi *Yegenek*, ikincisinin ise, *Kalan Begler* olması gerekiyor. Çünkü, savaş sonrasında, önce Yegenek babası (Kazılık Koca) ile görüşüyor sonra diğer beyler de aynı kişiyle görüşüyor.

Dede Korkut’taki şu örneklerde de *kalan* kelimesi, *diğer* anlamında sıfat olarak kullanılmıştır:

Drs.128a.6: “**Kalan** kâfirler yılıp meydânı şalup kaçdı.”

Drs.139b.7: “Kızcuğazuñ bēlini üzer yer altında kızcuğazuma binerimiş. **Kalan** ölüerümüzi cemÖ ederimiş.”

Drs.147b.13: “Faş Oğuz beglerinden Aruz, Emen ve **kalan** begler bunu eşitdiler, eyitdiler”

Bu durumda, İsmet Cemiloğlu’nun “*Andan kalan bigler görüşti.*” cümlesindeki *kalan* kelimesi için “*İç Anadolu Bölgesi ağızlarında halen yaşamakta olan ve ‘sonra’ anlamına gelen bir son çekim*

edatıdır.” (2001: 46) şeklindeki değerlendirmesinin de yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, kelimenin cümlede ‘*diğer*’ anlamında sıfat olduğu açıktır. Bu kelimeden önceki ‘*andan*’ kelimesi ‘*sonra*’ anlamında olduğuna göre ‘*kalan*’ın aynı anlamda kullanılmış olduğu söylenemez. Nitekim Ergin, cümleyi şöyle tercüme etmiştir:

“*Yigenek babasıyla görüştü. Ondan sonra geri kalan beyler görüştü.*” (1971: 167)

Drs.119a.6 (ME 234.6) *sevinç vèr-*: Müjde vermek

“At ağızlı Aruz Koca evine çapar geldi, atasına Basatun **sevinç vèrdi**: Muştuluk! Oğlun Depegözi depeledi, dedi.”

Semih Tezcan, yukarıdaki cümlede geçen *sevinç ver-* fiili için şu notu yazmıştır: “*Ergin II, 266 ‘sevinç, müjde’, Gökyay, Söz Dizini 278 sevinç ‘ferah, neşe, sevinç, şadlık’, 279 sevinç ver- ‘sevindirmek, sevinilecek haber vermek’. Bunlar arasında Ergin’in verdiği ‘müjde’, Gökyay’ın verdiği ‘sevinilecek haber’ karşılıkları doğrudur. Ancak sözcük Tar.S.ne girmemiş ve başka Türk dillerinde buna yaklaşan bir anlamı bulunduğu belirlenmemiştir. Bu yüzden şu eklemeleri yapmayı gerekli buluyorum: Karaçay-Rus. 590 süyümçü = süyünçü ‘iyi bir haber, bir müjde karşılığı verilen armağan’; DerS. 3790 süyümcü ‘muştucu’ (Kadıçiftliği-Ist., yani Tatar veya Kafkasya göçmenleri)” (DKON: 318).*

Tezcan’ın bu tespitine bazı örneklerle katkıda bulunmak istiyorum. Kısasü’l-Enbiya’da *sevinç ‘müjde’, sevinç ver- ‘müjde vermek’* ve *sevinç keltür- ‘müjde getirmek’* deyimleri geçer:

“Ey ata sewünç saña bıçak üze teñri atı bitiglig turur, boguzum neteg keser tedi.” (KE: 51v.8)

“...ogul kız tugurmas evlügümnü salahğa keltürdi, İsmail ve İshak atlıg peygamber ogullardın sewünç berdi, düşmenim Nemrudnı helak kıldı” (KE: 210r.12)

“Korkmagıl biz ferışteler-biz, saña sewünç keltürdük Saredin oğlun bolur tep.” (KE: 59v.15)

Ayrıca, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*’nde *müjde* kelimesinin karşılıkları şu şekilde verilmiştir: “*süyünşi, kıvanıştı (Kazak), cakşı kabar (Kırgız), huşhabar (Özbek), söyiniçli habar (Tatar), hoş habar (Türkmen), söyünçe (Uygur)*” (KTLS: 618-619).

Drs.126a.7 (ME 248.7) *altumda* → altumda[ki]

“Altumda → altumda[ki] al ayğırum ne begenmezsin? Seni gördi oynar.

Egnümdeki demür tonum çignüm kısar.”

Yukarıdaki mısralar, Begil oğlu Emren’e ait bir soylamanın başında geçer. İkinci mısranın başında geçen “*egnümdeki demür tonum*” tamalamasına göre birinci dizideki tamlamanın “*altumda[ki]* al ayğırum” şeklinde tamir edilmesi gerektiği anlaşılıyor. Ayrıca, bu soylamaya verilen cevapta da tamlama, teklif ettiğim yapıya uygun şekilde geçmektedir:

Drs.126b.4: “**Altunđađı** al ayğırını bilürüz, Begilün-đür, Begil kıanı?

(...)

Egnünđađı demür tonun Begilün-đür, Begil kıanı?”

Bu, anlatıcı veya yazıcıdan kaynaklanan bir eksikliklerdir.

Kaynaklar ve Kısaltmalar

- AKSOY Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1988.
- ERGİN Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1971.
- GÖKYAY Orhan Şaik, *Bugünkü Dille Dede Korkut*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1963.
- GÖKYAY Orhan Şaik, *Dede Korkut Hikâyeleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 1995.

- 📖 ÖZÇELİK Sadettin, **Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin**, Gazi Kitabevi, Ankara 2005.
- 📖 ÖZÇELİK Sadettin, **Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar**, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

- ADİL** : **Azerbaycan Dialektoloji Lügeti I**, (Redaktörler: Akad. M. Ş. Şireliyev, M. İ. İslamov), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1999.
- DerS** : **Derleme Sözlüğü C. I-XI**, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1965-1979.
- DKII** : ERGİN Muharrem, **Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)**, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1991.
- DKK** : GÖKYAY Orhan Şaik, **Dedem Korkudun Kitabı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2000.
- DKO** : TEZCAN Semih; Boeschoten, Hendrik, **Dede Korkut Oğuznameleri**, Yapı Kredi yayınları: 1441, İstanbul 2001.
- DKON** : TEZCAN Semih, **Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar**, Yapı Kredi yayınları: 1457, İstanbul 2001.
- DLT** : ATALAY Besim, **Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi**, Türk Dil Kurumu yayınları (4 Cilt), Ankara 1986.
- Drs.** : Dede Korkut'un Dresden nüshası.
- KBO** : KAÇALIN Mustafa S., **Dedem Korkudun Kazan Bey Oğuz-nâmesi**, Kitabevi, İstanbul 2006.
- KE** : ATA Aysu, **Kısaşü'l-Enbiyâ (Peygamber Kıssaları)** (2 cilt), Türk Dil Kurumu yayınları: 681-1, 2, Ankara 1997.
- KTLS** : ERCİLASUN Ahmet Bican (vd.), **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- ME** : ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)**, Türk Dil Kurumu Yayınları: 169, Ankara 1989.
- ÖTS:** KARDAŞ Nevin vd., **Örnekleriyle Türkçe Sözlük** (4 cilt), Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 2000.
- Vat.** : Dede Korkut'un Dresden nüshası.